

О. БОБИКЕВИЧ

„НАСТОЯЩІ”

КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

Романа Генік-
Березовського

ОЛЕКСА БОБИКЕВИЧ

„НАСТОЯЩІ“

КОМЕДІЯ В ОДНІЙ ДІЇ

КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

КОЛОМИЯ
ГАЛИЦЬКА НАКЛАДНЯ

WINNIPEG MAN.
UKRAINIAN PUBLISHING

Друковано в друкарні К. Г. РЕДЕРА. тов. з обм. порукою в ЛІЙПЦІГУ.

ПЕРЕДМОВА

«Настоящі» — то не ті прості, звичайні, природні, справжні, отже дійсно «настоящі» люди, що беруть життя як треба та здоровими очима на світ дивляться. Це всі ті, що відійшли від здорового, природного народнього організму в Західній Україні, ті, що чи віру стратили в будучість своєго народу, чи «задля ласки панської та лакімства лукавого» сказали собі, що не здатен він сотворити свою власну культуру, зажити своїм окремим власним національним життям — і самі потягли таї народ галицький тягли до Московщини, стараючися приніснити йому московську культуру, московську мову, зробити зі себе та з українського народу Галичини — настоящих Москатів.

Історія національного розвитку української інтелігенції в Галичині почала від початку відродження, від сорокових років XIX. в., двома шляхами: у бік самостійності українського народу, і в бік Московщини (про третій, незначний — польський шлях не згадуємо). Звід-

тіля і дві найстарші «партії» в Галичині: «народовці» і «кацани». Перші звалися ще й «українофілами», другі «москвофілами»; та були ще назви «твердих» (москвоф.) і «м'яких» (україноф.) --- назви цілком незрозумілі й пояснюються тим, що одні більш уперто, більше твердо не приймали п'яких нових поступових ідей, інші другі — м'які. Властиво ж великої ріжниці між обома партіями не було, коли брати на увагу політичну, чи соціальну програму обох партій --- а боротьба крутилася довкола мови. Москвофіли писали страшною мішаниною церковнослав'янської, польської, української й російської мови і звали її русским язиком, народовці старалися свою мову наблизити до народної й тягли до літературного единання з Наддніпрянщиною. Ще була одна ріжниця. Москвофіли вперто держалися старих буквів, що давно стратили для мови своє значіння (ы, ѿ, ъ, ѵ), вперто держалися т.зв. етимології — українофіли тягли до кулішівки, хоч офіційно теж довго держалися історичного правопису, сяк-так приспособленого до української мови.

Розуміється, що основна ріжниця між одними і другими була в тому, що «тверді» тягли дозлуги з Росією, «м'які» заявляли всюди свою єдність із Україною — але ж оця політична ідеольгія вироблялася дуже поволеп'яки. У

практиці вона ролі не грава. Ціла боротьба зводилася тільки до дрібничок (одні висміювали мову других, підшукували чудернацькі слова, сварилися, чи вживати слова *п о в а ж а н и я*, чи — *п о ч е н і є*, *п а н*, *п а н і ч и* — *г о с и о д и*, *г о с п о ж а і т.* д.) і забрала українській інтелігенції Наддністрийщини цілих яких сорок років, але ж звичайна людина на провінції не брала у ній участі: вона примикала сюди або туди; читала або «Діло» орган пародовців, або «Галицьку Русь» — орган московофілів і по своєму розбіралась у цій «політиці». За тою дрібничковою боротьбою український інтелігент Наддністрийщини не бачив, як, висовуючи одних проти других, Поляки крок за кроком у Східній Галичині добували для себе чим раз більш і більше прав, і нарешті стали цілковитими панами краю. Так протяглося до дев'яностох років XIX. стол., коли під благодатним подихом науки Драгоманова повстала перша в Галичині стравді політична партія, т. зв. радикальна, що повела безоглядну боротьбу проти пародовців і московофілів, головно ж проти угоди деяких пародовців із Поляками, т. зв. нової ери, угоди, яка за невеличкі уступки для Українців на культурному полі віддавала українського селянина на поталу польської шляхти.

Комедія Бобикевича вводить нас саме в

коло людей, які стояли далеко від політики «народовців», і «твердих», і на тій основі легеніко, але ж уміло висміває ту ідеологію, якою годували бідну провінцію провідники «настоячих». На жаль, це одинокий драматичний твір галицького автора, та іще до того вирятуваний від забуття прихильниками автора й надрукований ізпочатку у львівській газеті «Руслан», а потім інше раз виданий 1908, р. «Драматичним товариством ім. Івана Котляревського» у Львові. Видано цю комедію на основі рукописей, що ходили по знайомих автора і звідтіля часто діставалися на аматорську сцену — сам автор не дуже цею, мабуть, цікавився, бо про неї ніколи нічого не згадував і написав її, здається, так, для тіснішого кола задля аматорських вистав.

Це звичайна доля творів скромних провінціональних українських діячів, які не дуже велику вагу прикладають до своїх писань. Со Олекса Бобикевич, уніяцький галицький панотець (1865—1905) був саме таким скромним народнім робітником. Ціле своє життя присвятив він організаційній і просвітній праці міщанства Стрия, де він займав невеличку посаду, й був душою просвітного руху Стрийщини, засновуючи «Просвіти», владіючи виклади та аматорські вистави — і вільними хвилинами писав.

Літературною працею займався Бобикевич іще з молодих літ як студент богословського факультету, тай і пізніше надсилав до «Зорі» та «Діла» свої вірші, оповідания, то що. Звичайно, що всі ті твори попали вже в забуття — і одніоким твором, що вказує на письменницький хист автора, лишаються його «Настояці», написані ним у 1893. р.

Хотячи комедію Бобикевича зробити загальнодоступним майном цілого українського народу, нам довелося трохи підправити мову цього твору, щоб він був зрозумілий і Наддніпрянині. Та ті підправки відносяться тільки до староукраїнських (ми, ти, си = мені, тобі собі . . . м я, т я, с я = мене, тебе, себе . . .) і західноукраїнських форм (х о - в а с с ь, е г о, е ї . . .). Західноукраїнські слова, незрозумілі на Наддніпрянині — пояснено й пояснено скрізь під текстом. Там же подано декілька речевих пояснень.

Василь Верниволя.

„НАСТОЯЩІ“

ОСОБИ:

БОРОВИЧ
МАГДАЛІНА, його жінка
ОСТАН, їх син
ГАНУСЯ, його суджена
ЛЕСЬКО, слуга
Діється в Галичині на селі.

ЯВА I.

Кімната Боровичів, з панською, але дуже просто прибрана, з лівого боку стіл, на якому багато газет, самих «руських» («Галицької Русі») і тютюн у коробці; при столі лялька, на дуже довгому цибулі.

Боровичка (сама стоїть при столі й ліпить пироги,¹⁾ кілька готових порозкладала по газетах). От, усе робота таї робота! Від ранку до вечера; ні сісти, ні спочити нема коти. Аж ноги вгинтаються. І за поріг чоловік не виходить, а сім миль на день,²⁾ по хаті бігаючи, зробить . . . Ей, газдівство, то газдівство!³⁾ Уже навтімилося⁴⁾ мені. Чоловікові вже хотілось би спочити на старість, хоч годинку на день присісти, прочитати в календарі або соннику, або й подрімати. Та де там! Усе на моїй голові. А голова вже стара, вже недомагає. Бувало, старий хоч на поле

¹⁾ На вареники в Галичині кажуть пироги, і тут так треба розуміти це слово.

²⁾ Миль = сім верст — сім миль на день зробити = дуже багацько ввихатися (галицьке прислів'я).

³⁾ Хазяйство.

⁴⁾ Далося в тямки.

піде та робітників донизьниує, вже ноле то його річ була, а відколи взявся до тої політики, то від неї цілком здурув, не тямить себе, а до газдівства або зовсім не вторкається, або як за що візьметься, то таке ішось наладити, що й направити годі. Кажуть, що горілку дідько винайшов, а то я бачу, й ту політику ніхто другий, лини нечиста спля вигадала та людям нею голову завернула. Та не лішне то взялись за истик, за вила, або й за ґрамі.⁵⁾ як ту політику цілий день вичитувати? Тыфу! Та вже коли має читати — чому ні, тай почитати треба, але хай би взяв календар, або піньчу яку розумну книжку, та прочитав: як гоїти рани, як садити садовину, що робити, аби молоко корови давали, або що . . . Ну! Таке читаннє то й Богу міле й людям добре. А то сяде, наїжиться, наплює довкола себе, кулаками гримає, сердпться, сам не знає на кого — на якихось там народовців, чи Українців, яких у життю й на очі не бачив. (Сміється.) Ну, не сміх людям сказати? Було, з сусідом читають «Діло»⁶⁾, та разом із ним, було, сердяться на якихось «кацапів», чи як там їх звати, а відколи посварились та погнівались із Ковтом за безроги,⁷⁾ що постріляв у своїм го-

⁵⁾ Рід вил до викидання гною.

⁶⁾ Орган народовської або нац.-дем. партії.

⁷⁾ Свині (делікатніше слово).

роді, почав читати оту «Галицьку Русь»⁸) таї гrimas кулаком на якихось «Українців», а пі одних, ай і других не бачив, не знає . . . (по хвилині). Такий газетник посвариться там із ким у Львові, таї пише, сварить на нього в газеті, а той тут на селі читає та кулаком гrimas. (Сміється.) Не дурний? Га? А ти, стара, ходи та товчись від рана до вечера й кінця тому нема. Ей!

ЯВА II.

Боровичка й Лесько.

Лесько входить із бічних дверей із кухні, облизув пальці, замочані у сметані й доїдає якісь кусинк страви. Говорить байдужно, зпровокова.

Лесько. Нема пана? Казала Феська скати, що балабухи⁹) присушилися й каша збігає.

Боровичка. А чому ж не відсуне? Дурил!

Лесько. Не можна.

Боровичка (кваплячися, доліплює широги). Та чому не можна?

Лесько. Каже, що не вміє, таї часу нема.

⁸⁾ Орган галицьких московофілів, писав т. зв. язицем, мішаниною українсько-московсько-церковно-польської мови.

⁹⁾ Невеличка округла булка, розчинена на воді, часто із часничком; їх печуть, и. пр., на Поділлі під Новий Рік і роздають опісля засівальникам.

Боровичка. А ти ж, Йолуше, не міг відсунути, як бачив, що біжить?

Лесько. Не можна було. Я й коло кухні не був.

Боровичка. Не був коло кухні, а руки по чім облизуєш? Га? Ой, клопіт мій з вами! (Вибігас.)

ЯВА III.

Лесько (сам бере один пиріг, сміється до нього). Якби так варений, гей, гей! (кидає на стіл). А ось тютюн! Як би так папірці!¹⁰⁾ Нема, старий лише люльку смокче. Ех, то б собі чоловік закурив, аж язик утікає. Треба взяти про запас. (Бере у жменю й ховає в вузлик від сорочки, зав'язує.) Ба, та в мене й люльки нема! Може б позичити у старого, коби не надійшов! Ей, хоч два шлюки!¹¹⁾ (Оглядається.) Ще з такої, як живу, не курив, ану, який то смак? (Бере, напихав тютюном дуже сильно.) Маленька, мало що влізає. Скупий старий! Хотів би курити, а тютюну жалує. Та що то варта так курити? Потягне зо два рази димом, а далі сам вітер смокче. Та як би я був такий багач, то я би справив собі люльку таку як коновка, та й знав, що курю, а то що: лише чоловік розпаскудиться, а смаку нема. (Засвічує сірник, досягає рукою, та не

¹⁰⁾ Цигаретові.

¹¹⁾ Двічі потягти (шім).

може дістати до люльки, люто.) Та й на дідька ж такого цибуха¹²⁾ довгого, що не можна дістатись до люльки. (Світить другий.) От заки приберуся, то й захоплять! Та як же її тут закурити? Як би так Феська павинулась, потримала б сірку.¹³⁾ Не можна. Гай! гай! Ото, бачини, панські витребенські: і курити піби то хоче, і сам собі не дає; довгий цибух бере. А то все скучність, щоби меньче тютюну йшло, бо до люльки сам вогнем не досягне, як погасне, то й не курить. Скупість! Фе! (Лютий, кидав люльку, в сінях чути кашляння старого.) На! На! Подавися зі своїм тютюном! На! Ще тобі й пирога доложу — більше буде! (Кидав пиріг у капшук.)

ЯВА IV.

Борович і Лесько.

Борович (входить, не запримічає Леська, убраний у довгу білу блузу, широкий солом'яний капелюх, у руках «Галицкая Русь». Ще у дверях говорить про себе). Ні! Ні! Я це знаю, я це кажу, що так відразу не можна. Не можна. Не можна! Я це знаю, я це кажу, що перше єсть «изученіє», а потому аж приходить «уразумленіє», а так відразу стати «настоящим русским» не можна. Чудесний язык, але тяжкий, о, тяжкий! Ну звісно, просвіщений (з погордою), не такий як у Ковта або в Леська . . .

¹²⁾ Чубук.

¹³⁾ Сірник.

Лесько. Або в мене який язык! Чи ви дивились?

Борович. А ти що тут робиш? Чого сюди вліз, чому не йдеш до роботи?

Лесько. Та до якої роботи?

Борович (по короткім пам'яті). А колючину гребти за городом.

Лесько. Колючину? Колючина вже давно в коницях.

Борович (робить міну). М—пу (настійчиво). То йди ноперекладати полукупки «на горбі!»

Лесько. Які полукупки?

Борович (нетерпляче). Пшениці «на горбі». Не знаєш?

Лесько. Не знаю!

Борович (люто). Як то не знаєш?

Лесько. Бо з «горба» пшениця вже тиждень у стодолі.

Борович (відвертається, люто затискає зуби, по хвилині дуже гостро). Ну! Чого стойш? Берій косу і йди в пасіці траву косити.

Лесько. Не можна!

Борович. Як не можна?

Лесько. Газдиня¹⁴⁾ не веліли, бо ще молоденчика.

Борович. Тыфу на тебе! Рушай звідси! Не лізь мені в очі! Чуєш? (По хвилині, відвертаючись до Леська, і не сміючи поглянути йому в очі.) Чого

¹⁴⁾ Хазяїнка.

стоїш? Не чув, що кажу? (Спостерігає вузлик на сорочці.) Що за вузел у тебе на сорочці, може тютюну накрав?

Лесько. Якого тютюну? Який вузлик? (Про себе.) Добачив здодій, і без окулярів добачив. (В голос.) Який вузлик?

Борович. А от на сорочці. (Хоче взяти.)

Лесько. Та якої мари вчепились до мене? Який вузлик? Отой? Та то я зав'язав собі сорочку, щоби не забути вам сказати, що . . . що в мене є письма з пошти, газети.

Борович (цікаво й лагідніше). Газети? Ну! Чому ж відразу не кажеш? А то перше розсердить чоловіка своїми дурницями.

Лесько. Та то ви мене розсердили: найперше вчепились моєго язика — що вам зараджас мій язик? Потому кажете, що я злодій, що тютюн вам краду . . .

Боровий (лагідно). Ну, вже. Ну, не балакай! Давай письма. (Лесько витягає зза плауки дві газети в перепасках.)

Борович (оглядає). «Галицкая Русь», то до мене. А отсе — «Діло» (гостро). Я тобі кажу, Леську, аби я тої газети більше в своїй хаті не бачив. Тям собі! Не пхай мені її в руки, як не хочеш, щоб тобі в очі запхав! Не бачиш, що то не до мене, а до Ковта?! . . . (кидає паззюлю й машинально витирає руку до блузи).

Лесько. Та де бачу, коли я читати не вмію!

Борович. Такі грубі букви та не вмієш прочитати?

Лесько. Та ніяких не вмію, ні грубих, ні тощих (переконуюче), або я на дяка вчився, чи цо? Я до нашої никоти ходив, то як маю вміти читати?

Борович (посуваючи погою «Діло»). Забирай геть отсю ногань, та кинь через пліт¹⁵⁾ до Ковта. Там їй місце! А на другий раз, як побачиш оттаке грубе, лабате письмо, то не лізь мені з тим у хату, бо тебе разом з тою українською опучую через вікно викину!

Лесько. Та як то що исчите, то я не буду в руки брати. Исхай Феська винесе — я закличу.

Борович. Бери, кажу! (Лесько бере газету через полотнянику,¹⁶⁾ держить далеко від себе й виносить.)

ЯВА V.

Борович (сам, накладає окуляри, оглядає газету). От і новая газета! (читає.) Львов, Вторник, вісімнадцятого Августа 1892 — позавчорашня. А я ще давніх не дочитав. Тяжко читається:

¹⁵⁾ Тин.

¹⁶⁾ Зверхня полотняна одяга (біла); її носять наші селяни піді Львовом.

чоловік не привик до «просвіщеноого писання», вік свій забавив, читаючи те «нужденное» «Діло». А все через того Ковта! Все через нього! Го! (Кидає кулаком до вікна.) Чекай! Я тобі відплачуся! — Ну, пішо! кажуть: «Лучше поздно» як ніколи до розуму прийти. Треба «просвічатись», «изучатись книжного язика», а як підучусь, то так тебе, мій Ковтику, змалюю в моїй «Галицькій Русі», що в сімох йорданських водах не обмиешся! Все розкажу і про корову, і про свині, і про діру в плоті, і про те, як ти в суді брехав. Чекай! Все напишу! А там приймуть, надрукують, не бійся. Не так як «Діло», що відписало, що «в Ваші сусідські й гospодарські справи мішатися не будемо», не скажуть, що ти «знаний патріот» — тъфу, погань! — але редактор іще від себе на ганьбить, скаже: «сепаратистъ», «новоеристъ»,¹⁷⁾ «фонетикъ»¹⁸⁾. (Отвирає перед собою газету, переглядаючи очима, їде за стіл.) Зараз, на чому то я став? «Новая фонетическая язва на Руси» — то уж было. Безбожники, «ъ» хотятъ викидати! (Патетично.) Нашое святое «ъ». Праведное «ъ». О, мошенники! Тоє «ъ», котре брало участь в давних, княжих борбах, котре стояло

¹⁷⁾ Прихильник примирливої політики з Поляками.

¹⁸⁾ Прихильник фонетичного правопису (кулішівки).

на сторожі . . . гм, напів землі перед напа-
дами татарськими (отямлюючись). Ні, тут якось
інакше стоять (шукає). Ну! менша ѿ тобе,¹⁹⁾ як
сказано! — а все ж таки мошенники, «враги
народа». (Киває кулаком до вікна.) Ні, не доче-
каєш того! Буде «ТЬ»! (По хвилині). Тай цікавий
же я, як би ти без «ТЬ» виглядав, мій сусідо
любезний! Конт без «ТЬ» (сміється), і так
нема що на папір узяти. (Тішиться з дотепу й
ліктем роздавлює ширіг.) Пиріг? Що вони мені
тут із пирогами влізли? Господи милосердій!
Що вони мені тут поробили?! Я кажу, що
я у власній хаті не можу мати ніде спокою.
Гей, стара! (голосно) Стара! (кричить) Стара! (плач-
ливо) Чого ще вони мене гризуть, коли в мене
її без того гризоти досить?! Феська! Феська!
Феська!

ЯВА VI.

Борович, Боровичка.

Боровичка (входить із кухні). Чого ти вере-
пини? Га?

Борович. Чого ви мене мучите? Чого ви
мені спокою не даєте?

Боровичка. Ну, що ж таке!?

Борович. Чого ви мене зі світа гоните?! ·

Боровичка. Та говори ж, не плети, бо
часу нема. Що тобі знов не до вподоби?

¹⁹⁾ Байдуже.

Борович. Чого ви мені тут із широгами всадились?!

Боровичка. Ну, та що ж такого величного сталося?

Борович. Що великого? Не бачиш, що я тут роблю, працюю . . .

Боровичка. Та що таке робиш? Що працюєш?

Борович. Політику роблю.

Боровичка. Ой, обридла ж мені вже та твоя робота. Ой, старий, старий! Де ти розум згубив? Та коли ти його пайдеш? Та що за хосен²⁰⁾ із твої роботи? Дивись: у господарстві все пішло павіоріт, слуги не слухають, крадуть, і все через твою політику; я сама не годна всьому дати облад.

Борович (плачливо, відтак що раз швидче). Стара, не муч мене! Ти на тім не розумієшся! Ти не знаєш, що то політика? Це важніше від господарства, важніше від життя. Я не знаю, як би тобі се сказати, бо ти не розумієш того. Політика то єсть таке — політическе складеніє отношень між одними . . . і другими, то єсть . . . Ні, я я знаю, ти того не розумієш!

Боровичка. Ні, не розумію; і не хочу розуміти піяких ні «зложених», ні «відложених».

²⁰⁾ Користь.

а знаю ліпше те, що на лапі трицятого женців
піпеницю жяуть, а нема кому їх роботи догля-
дати, а ти тут якісь небилици²¹⁾ вичитуєш.

Борович (з докором). Небилици?! (про себе).
Не розуміє. (Зітхав.) Магдунцю, сядь собі
трохи ось тут, я тобі почитаю, а її сама пі-
знаєш, що це не «небилици», але що тут «Йдет
о нашу жизнь», «о житіє наше».

Боровичка. А що ж наше життє обходить
газету. Ми живем на селі далеко.

Борович. Ну, ну! Сядь, послухай, поба-
чиши.

Боровичка. Я вже слухала нераз, але
там ні про тебе, ні про мене не стояло нічого.

Борович. Та не про тебе, не про мене; там є
о фонетиці, о нашім «ъ», без котрого ми обов-
ійчого не варті. (Боровичка здвигав раменами і
сміється.) Сядь, сядь! Послухай, як там ладно
стоїть панисано! Зараз, де то с?

Боровичка. Дай мені спокій! У мене нині
толока, а не якась там калітика в голові. Зій-
дуться женці, треба вечерю лагодили. Часу
нема. От і ти ліпше зробив би, як би пішов
на лан подивитись.

Борович. Ну, піду вже, піду, лише одну
люльку викурю й одну статтю дочитаю.

Боровичка (забираючи пироги в фартух). Тим-
часом і сопде зайде. (Відходить.)

²¹⁾ Нісенштиці (моск.).

ЯВА VII.

Борович сам, потім Боровичка, Лесько.

Борович (ходить лихий по сцені, спльовус, потім став серед сцени й розпучливим голосом кличе). Ні, я знаю! Вона з Ковтом тримає! Вороги! Вороги! Українство у власній моїй хаті! Але пострівай! (Кивас кулаком до вікна; по хвилині). Ет, баба! Нічого не розуміє. От ліпше закурити. Леську! Леську! (Бере люльку, отирає капшук, тупотить зі злости, побачивши пиріг.) Збитки! Збитки! Українські збитки! Сприсяглися на мене за те, що я став «настоящимъ русскимъ». Стара! Стара! (Входить Боровичка з лівого, Лесько перед ними.) Прошу тебе, стара, (твердо) май ти собі «убіжденіє», яке хочеш, але хоч збитків мені не роби й не пхай пирога в тютюн! Прошу дуже!

Боровичка. Господи святий з тим чоловіком! Та які мені збитки в голові! Може, добре сам пиріг запхав у капшук, а тепер чіпається.

Борович (сварливо). Сам пиріг запхав?! . . .

Боровичка (бере пиріг і скоро відходить). А то кара божа! . . .

Лесько (держачи картку в руці). У тій газеті, що ви казали віднести, була картка до вас, та казали Ковт, аби вам віддати.

Борович (роздратований, замахуючись цибухом).

Чуєш, не лізь мені в очі з Ковтом, ні з ніякою картою від нього, бо цибух на тобі поламаю!

Лесько. Та карта до вас у газеті.

Борович. У тій газеті не може бути жадна карта до мене. Неси, відки взяв (по хвилині). Чекай, люльку запалиш! (Накладас люльку, Лесько засвічує й відходить.)

ЯВА VIII.

Борович сам, пізніше Лесько.

Борович (утирає піт із чола, сідає, бере газету і читає). . . . «Въ собствѣнной защите». Ба! Якби то знати, що це значить? «Защиті» гм, може, то друкарська помилка, а має бути «зашиті». Защиті, ба, але в чим зашиті? — «Въ собствѣнной.» Не розумію! Ну, може з дальшого пізнаємо (читає новолі). «Преимущество́ни качества, якіи обнаружились, среди необыкновенныхъ обстоятельствъ въ учрежденияхъ народовцевъ суть: унизительное раболѣпіе, а вмѣстѣ съ тѣмъ изящное нахальство»²² (отирає піт із чола, з розпушкою). Авс!!!²³) (Читає ще раз із більшим напруженням.) Пі, ані словечка. Ага!

²²⁾ Всі ці слова треба читати з українська, як читають московофіли в Галичині, а саме: «и» за «и», не як «ї», «е» твердо вимовляти, «ї» за «і» читати, и. пр.: преимущественны качества, якіи обнаружились среди необыкновенных обстоятельств . . .

²³⁾ Кінець (шім. aus!)

Качества! То, здається, щось із області домово-го господарства або, може, і з кухарської штуки! Ну, се для мене менше інтересне. Ідімо даліше. (читає). «Ври, да м'яру знай». Гм! Що таке «ври?» — Ага «Врачъ!», значить «доктор» «лікар», «ври» значить «лічи», отже «лічи, але міру знай». Ну, та ісвно, що то для доктора дуже потрібна річ, знати міру в ліках (читає). «Преждевременное общое восхищениe поклонниковъ новой эры, кажется, мгновенно превратилось въ ужасное отчаяніе, такъ якъ убѣдились, что искусствая программа, ими произвѣзлашаена, не производитъ никакой пользы, токмо вредъ» (отирає піт). Овва! Тут страшно гаряче, треба йти до женців. На свіжім воз-дусі повинно легше піти. Леську! (Входить Лесько.) Подай костур, бери файку,²⁴⁾ тютюн і, оті газети та ходи, підем у поле. Пі, дай сюди каштук (кивав нальцем), сам сховаю.

Лесько (в сторону). Ото злодій! (відходить обв).

ЯВА IX.

Хвилина наваг; потім Гануся в вікні, потім Боровичка.

Гануся (сильно зворушена). Матусю! Матусенько! Пані Магдалино!

Боровичка (входить із ложкою, оглядається,

²⁴⁾ Люльку.

спостерігав Ганусю). Ніхто не збаг²⁸⁾ би! А ти що тут робиш?

Гануся. Прийшла, пані, з вами побачитись.

Боровичка. Бійся Бога, дитинко, та якби тебе мій старий побачив, то тебе водою облив би або що таке заподіяв.

Гануся. Ні, матусю, не побачить, я підстерегла, як у поле виходили, та й прибігла. А ви ж па мене не гніваетесь? (Цілує старі руки.)

Боровичка (цілує її в голову). Дитинко моя! А чого ж би я па тебе мала гніватись? Що ж ти мені злого вчинила?

Гануся. А я думала, що, може, враз із папом Боровичем на мою татую тай па мене, та так вас боялась, так боялась, щоб ви мене і крізь вікно не побачили. Мені лячно було подивитись па вашу хату.

Боровичка (сміючись). А що ж тебе аж сюди принесло?

Гануся. Не-аби-що, матусю! Що дасьте мені, то вам щось скажу, щось таке цікаве, що дуже втішиться?

Боровичка. А що ж я тобі маю дати?

Гануся. Поцілуйте мене (наставляє чоло, Боровичка цілує). Матусенько! Остан пині приїздить. (З радості цілує Боровичку в лице.)

²⁸⁾ Збагнув би (скор., форма).

Боровичка. Хто? Остап? Нині? То не може бути, був би написав до нас!

Гануся. Писав, матусю, писав, але наш Борович не хотіли картки прийняти, лише до нас відослали. Ось вона. Він уже на пошті, та пише, щоби фіру підослати.

Боровичка. Ісус Христе! Господи Святий! Мій Остап! Мій соколик ясний! (Плаче.) Не дурно мені сеї почі так на сон мотався! А я гадала, що він інше десь ген-далеко по Росії блукає, а він голубчик мій, уже й під порогом. Нехай тебе, моя дитинко, Господь щастем та здоровлем благословить, що ти мене такою милою вісточкою порадувала! (Цілує.)

Гануся. А мені, матусю, можна тішитись? Я так тішуся! (Плаче — неститься.) А, може, не треба тішитись!? Матусенько, я вас так люблю!

Боровичка (сміється). Мене?! От, ти, ти! (на бік). Не знаю я, як із нею говорити, бо ще Бог знає, що з того буде (до Ганусі). А що ж тепер будемо діяти? Він десь на пошті фіри чекає.

Гануся. Треба післати скоренько.

Боровичка. Та кого пішлю? Я сама дома з Фесею; Лесько на поле зі старим забрався.

Гануся. Я побіжу, матусю, та попрошу таточка, щоб наші коні післав. Добре?

Боровичка (на бік). Не добре воно буде,

як старий дізнається, але що ж робити. (До Ганусі.) Побіжи, дитинко, попроси!

ЯВА X.

Ті ж і Остап.

Остап (в подорожнім запорошенні уборі; вийшов ще давніше незаміченний, прислухується з почуттям). Не треба, матусенько, бо я вже пішки прийшов! (Жінки видають крик. Остап цілує матір. Гануся подається за вікно.)

Боровичка (вигтаючись). Мій синок солодкий! Як же змужнів²⁰) за тих 3 роки. А яку бороду занустив, мов святий Антоній Печерський. А як огорів та запорошився! Як же ти так нагло тутки взявся?

Остап. Воздухом, матусю, прилетів до вас. Стуклося за вами. (Звертається за вікно до Ганусі.) Ганусю! Нанио Ганио! (Тримається за руки через вікно. Він пільно вдивляється в її спущені очі. Хвилина мончання.) Як же я вас тепер зватиму?

Гануся. Звіть, як давніще . . . як давніще . . .

Боровичка (перебиває). Давніще, що іншого було, а тепер ти вже доросла нанина, а він мужчина; не винадає кликати по імені.

Гануся (з гримасом). Матусю, я на вас гніваюся! (Відходить.)

²⁰) Віщлюднів (шолі).

ЯВА XI.

Остап, Боровичка.

Остап (шильно дивиться за відходячою). Яка вона гарна стала. Правда, матусю?

Боровичка (сухо). Гарна, а як же!

Остап. Матусю, що се таке? Ви її, ма- буть, уже не любите так, як давніце любили. Неправда ж?

Боровичка. Люблю, чому б не любити. але бачини . . .

Остап. Кажіть, матусю, кажіть ради Бога, що таке склалось межи вами? Адже ж від того моя доля залежить?

Боровичка. Ой, «склалось» спіку, «скла- лось», та іще їй таке, що, може, й «розіклсти» не дастесь.

Остап. Що ж таке? Говоріть!

Боровичка. Побудеш між нами, то й сам побачинш, а поки що сідай, та розповід' дж, як тобі в Росії проживалось?

Остап. Ні, я хочу зараз знати. Прошу вас, мамо, не мучте мене, розповід' джте!

Боровичка. Твій старий посварився з Ков- том, і погнівалися на-смерть.

Остап. За віщо ж?

Боровичка. А защо: — процес²⁷⁾ за свині, — вибачай за слово. Ковтові безроги зробили

²⁷⁾ Позви; процесуватися = позиватися.

собі у плоті перелаз до папого городу, тай унадиалися. Старий, бувало, все цибухом виганяє. А раз розсердився, та стрілив з рушниці й поцілив двоє. Ще мали настілько сили, що перелізли крізь діру на Ковтів бік та там і повинверталися. Ковт собі впав у злість, тай спровадив комісію. А комісія сказала, що свині повинні були поздихати на нашім боці, то був би мій старий виграв, а що перелізли на своє, та там поклались, то мій старий мусить заплатити.

Остап. Ну і що ж?

Боровичка. Сварилися, процесувалися, та від того часу вся біда пішла на нас. Старий із гризоти взявся до політики, та такий тепер дивиний став та сердитий.

Остап. Я вас не розумію, мамо, до якої політики? Може, ви хочете делікатно сказати, що . . . розпився?

Боровичка. Ей, де там розпився! До тої політики, що в газетах, у тій ось газеті (показув).

Остап (оглядаючи газету). «Галицкая Русь?» Адже тато давніце «Діло» читали. Та я тому на пошті, не дивлячись на адресу, картку вклав у «Діло».

Боровичка. Та в тім то й біда. Бувало з Ковтом «Діло» читають. Ну, тай ніщо. Трохій покричать, посміються та йдуть до роботи. А відколи посварилися, а редактор не хотів

приймити письма татового на Ковта, тато записали отту газету «Валицку Русь», чи як там. Та як почав читати, то й кінця тому нема, а господарство пронадає. А він каже, що політику робить, так читає, що аж ногами тупотить, та все кулаком на Ковта відгрожується. То якась тяжка й велика політика. але бодай би вона голову скрутила!

Остап. Ха! ха! ха! ха! ха! (Ходить по хаті і смеється; Боровичка дивиться на п'ого здивовано.) Ну, вже аж тепер усе розумію. (По хвилини.) Ні, матусю! Се не така страшна річ, ся політика. як вам відається. Усе дастесь направити. Я знаю добре тата: се добрий чоловік і душа щира, тільки завзятий і гарячка. Де ж вони тепер?

Боровичка. У полі коло женців, ледви випхала недавно. Але він не всидить довго, десь що-тільки не видно.

Остап. Чекайте ж — матусю! Як татко вернуть, будемо політику з хати гонити.

Боровичка. Ой, не знаю, чи потрапили ти її вигнати! Я вже, синочку, її акафист наймала, і підкурювала старого, таї не помагає.

Остап. Побачите, що викуримо. Я знаю старого батенька! Але ви мені, матусю, помогайте. Коли б вас тато питали, то кажіть, що ви зі мною не могли розмовитись, що моєї

мови не розумісте. (Чути голос Боровича на подвіррі.)

Боровичка. А, що? Не казала? Не вспідить. Але я не розумію, що ти хочеш починати?

Остап. Не питайте, матусю. Усе гаразд буде, лише постараїтесь, щоб Гануся прийшла до вас до кухні. Підіть самі за нею.

Боровичка. Але ж! . . .

Остап. Матусенько!

Борович (у сіях до Леська). Чого ти лізеш за мною, дармоїде! Давай сюди люльку й газети, та махай до своєї роботи.

ЯВА XII.

Ті ж і Борович.

Борович (ходить, держачи в руках газети, коштур і люльку, не запримічає Остапа; до жінки). Нема жениців.

Боровичка. Як, нема?

Борович. Нема ні жениців, ані навіть вівса нема за «Вільшиною», лиши композиція в коницях стойть.

Боровичка (сміється). Та то не за «Вільшиною», але на «Кривулі» наші жениці живуть.

Борович. А ти чого казала . . . (Спостерігає Остапа у другім куті, робить дуже здивовану міну й винускає все, що в руках держить, проголомивши слово): Га? (Потім лицезного прояснюється й переходить у вираз радости.) Остан? Остапко? А ти відки тут узявся?

Остап (підходить, цітус батька в руку). Пріехал, батюшка, наконічів хазяйственну практику; я пріехал к вам насматреть, как паживаєте, батюшка!

Борович (обнимас сини). Харашо! (Оглядас його і любується його виглядом.) Хлонець, як то-поля! Лині коня й шабло та на Турка виправ-ляй! Козак! Стара! Чи бачин?

Боровичка. Та я вже давно дивлюся.

Остап. Ми уж здесь с матушкай начті час талкуєм!

Борович. Харашо! А як говорити вміє красно, по-чченому. Цо то значить «просві-щеніє». Де ж ти навчився так красно говорити?

Остап. Ето мой собствениий язык, как же ж можна сму не научіться. Інбва не знаю!

Борович. Харашо! І я при тобі трохи підучусь. (Торжественно.) Во я тенер, синку, працюю! (В бік до вікна.) Аж тенер, мій, Ковтику, прошав, як тебе оба присядемо. Я твердо, він ще твердіце!²⁸⁾ Добре синку, що приїхав! Будемо оба працювати.

Остап. В каковом собственна напра-вленії?

Борович. Га? (по хвилині). Ага, я тебе хотів власне питати. Цо то значить: «в собствен-

²⁸⁾ «Твердо по руськи» — значило в Галичині з-московська балакати (язичієм); твердий Русян — москвофіл, м'який — Українець.

най?» Мені приходило при моїй роботі се слово: «зашиті в собственнай». Що се значить? Га?

Остап. Не панімаю, батюнка!

Борович. Га? Не знаєш того? Ага, то ти ще всього не знаєш! Ну, нічого. І я ще всього не знаю; будемо долучуватися.

Остап. Нельзя наянять таво, чево нет. В нашем языке такова абарота бить не может.

Борович. Га? Що кажеш? Сідати хочеш? Харашо, сідаїмо; ти втомився дорогою. Сідаїмо ось тут. (Саджає Остапа коло себе.)

Боровичка. Нічого не розумію. (Відходить.)

ЯВА XIII.

Борович і Остап (сідають на канапці поруч себе).

Борович. Ну, розповідж мепі тепер, де бував, що бачив, що чувати в Росії?

Остап (недбало). Черезчур много запрософ на адін раз. Не знаю, на какой атвечати. Бывал далеко, віддала много, да не спинна нічево. Мір будет!

Борович. Харашо! Що ж ти робив тих три роки? (Дуже пильно слухаючи, щоб порозуміти.)

Остап (скоро). Я абучалса аграномії, савершеноствовалса в науках. Какія прекраснія учреждепія в Россії в етай отраслі. (Борович зиочатку дуже слухає, потім зраджує нетерпеливість.) Гасударственния учрежденія імеют сади на

нескілька въорст дліною, ісключительна пред-
назначеніх для практическаво абученія.
Бивал на пренадаваніях, где бивало нес-
кілька тисяч слушателей, послѣ штудіровал
действительнае хазяйство у дядюшкі. Он ве-
лел пазравіть і сказать . . .

Борович. Чекай, чекай! Ну, вже потому
будемо вчитись, а тепер розповідж мені те
все так по нашему, по руськи,²⁰⁾ бо я, бачин,
щє всього не розумію.

Остап. Как же ж батюшка? Я гаварю па
руссکі!

Борович (заклопотано). Ну, та так, того,
тес. Красно говорини, нема що казати. Ну,
я вже знаю, що вмієш. Але то, бачин, для
політики, а політика буде потому. А тепер так,
як син татові, розповідж про себе. Та ж ти мій
одинак! (Цілує його в чого.)

Остап (усуваючись, наче ображений). Гаварю,
как умею, не раді налітікі, ліш толька на
убежденію.

Борович (в бік). Що се з ним сталося?
(До Остапа.) То ти мене вже не любиш? Утікаєш
від мене?

Остап. Натаму, что ви меня, батюшка,
абіжаєте!

²⁰⁾ Цебто, по українськи; Галичани ще донедавна
звали свою мову руською (руську звали--московською,
російською), себе ж Русинами.

Борович (гаряче). Я тебе обиджу? Чим?

Остап. Пріказиваєте миє гаваріть на вашему.

Борович. А що ж? То ти стидаєшся говорити по руськи, по рідному?!

Остап. Іс хачу і не умею гаваріть на хахлацкі.

Борович (зриваючись). Що? По хахлацьки? Сину, що ти говориш?

Остап (встаючи). То, что слышите.

Борович. Остане! Схаменіся! То ти так обходишся, то ти так витаєшся з твоїм вітцем?! То ти нас усіх, і мене, твого вітця старого, прозиваєш «хахлом?» Цураєшся нас? О, Боже, Боже! Чого я дожив на старість?! Де моя дитина? Де моя дитина? Поїхав мій син, та не вернувся!

Остап. Возвратіса, батюшка, возвратіса, да толька ис хахлом, а настоящім русским челяндіком.

Борович. Процав! (По хвилині зблишивши до Остапа.) Синку! Може, ти трошки того . . . (показує на чоло). Га?

Остап. Батюшка! Зачем камедію стробіть? Весь, ви такої же настоящій рускій, как і я.

Борович (з іронією). Ні, я «хахол!»

Остап. Ви читаєте «Галицьку Русь», журнал, защищаючий наші общерусскія дела. То, може бить, і ви, батюшка, тоже . . . таво (показує на чоло).

Борович (збентежений, у бік). А, проклята політика! Зарізав мене власним моїм ножем.
(Відвернувшись, мовить.)

Остап. Ну, чо ж, батюшка?

Борович (зломаний) То, сину, цілком не те, то цілком що інше . . .

Остап. Всю равно!

Борович. Ні, воно лиш так виглядає на «всю равно», але то зовсім що інше . . То — бачини — політика, а отсе, сину, паскудство!

Остап. Чо ж ето таков ета ваша політика?

Борович (истерпляче). Ет! Дай мені спокій!
(В бік). Я вже й сам тепер не знаю, що то таке «політика». Бачу лише, що політика й Ковтові свині, се також зовсім що інше.
(Сідає коло стола, тримається за голову.) Боже, Боже! Що зі мною діється?! Тому три роки, який я був щасливий! Як я тішився своєю дитиною. З якими красими надіями я його у світ виряджав? А нині? Син мій — чужинець. Стидається свого і своїх. О, Боже! За що Ти мене караєш?

ЯВА XIV.

Ті ж і Боровичка.

Остап (тихо на боці до матері, що ввійшла, незамічена старим). Матусенько, все гаразд! Вже нема «політики». Лиць тепер ви поможіть!

Боровичка. Дав би Господь! (підходить до

Боровича). Цо ж ти, старий, надувся? Замісць тішитися сином, а він от сидить, та лиш очима лунає.

Борович (плачливо-сумно). Нема нам чого тішитись.

Боровичка. Як то? Цо таке сталось?

Борович. Нема в нас сина, Магдуно, нема!

Боровичка. А от, який великий!

Борович. Ні, то не син! То — «настоящий», а ми — «хахли».

Боровичка. Адже ти казав, що ти сам «настоящий».

Борович (петеризично). Єт! Нусле! (до себе) «настоящий», але — дурень. (До жінки.) Куди мені до «настоящого»? Диви, як виглядають правдиві «настоянці» (покаже на Остапа): сердиті, надуті, цураються вітця, матери, а говорять так чудно, що такий «настоянцій» як я, нічого не розуміє.

Боровичка. Ну, ще нічого такого не сталося! Хвала Богу, що здоров вернув! Побуде межи нами, (а притиском) ожепнеться, таї може знов павернеться на свою й мову рідну пригадає собі та з «настоящого» знов стане нашим, дорогим сином.

Борович. Бог би з тебе говорив, але я . . .

Остап. Іст, матушка, между намі нет нічево обіцаво; я сейчас уезжу, возвращаюсь к нашої обіцей матушке.

Боровичка (з питанням до Боровича). Що він таке говорить?

Борович. А, Господь його зіве! (До Остапа.) Слухай, Остапе. Ти до нас не говори, не зві нас «батюшкою» та «матушкою», бо ми тебе не розуміємо й не хочемо розуміти.

Остап (говорить зрозуміліше, щоб копче порозуміти). Я вас доліта мучіть не буду. Єду ф Кіев і там жениюсь. (Борович і Боровичка дивляться на себе питаюче.)

Борович. Га? Що він каже? Що йде до Київа женитись?

Остап. Да, да, батюшка, еду ф Кіев; жениюсь тоже на настоящій русской актрісі із билетом.

Борович. Ще лині того бракувало! (Хапаючись за голову.) Боже, Боже! За що Ти мене так караєш? (у розп'яті). Стара, рятуй, рятуй, роби що, бійся Бога, бо ми пропали!

Боровичка (до Остапа). Синку, та ж ти казав колись, що будеш женитися з Ганусею Ковтівию.

Борович (сінас жінку за рукав). Що?! З доночкою Ковта? Стара! Що ти говориш?

Боровичка. Ну, то нехай ліпше він поїде до Київа? . . .

Борович (шоковано). Ні, не ліпше, не ліпше! Вже нехай женитися з кимнебудь; лишень нехай не йде. Кобці лішні схотів!!

Боровичка. Та ти колись любив так гаряче Ганусю!

Остап. Нет, матушка, ето хахлушка!

Борович. А що! Я казав, не схоче!

Боровичка. Вона тебе так щиро любить, так тебе ждала-виглядала! (До старого.) Та кажи ти що?

Борович. То ніщо не поможет! Все прошло. (З резигнацією до Остапа.) Остапе! Послухай матері, будеш мати добру жінку.

Остап (кидаючи ся батькові на шию). Добре, таточку, я женюсь з Ганусею та лиш хотів від вас почути, що годитесь на се.

Борович (зчудованій). Га? Що? Що ти кажеш? Синку мій! То ти не того . . . не «настоящий»?

Остап (щастячись, сердешно). Ну, таточку! Я такий сам Русин³⁰⁾ як і Ви, я люблю свою Русь-Україну над усе, та дорожу нашими народними святощами. А вам хотів лиш показати, як виглядає правдивий «настоящий».

Борович. А я думав, що ти, справді, не ігаєш.³¹⁾

³⁰⁾ Українець.

³¹⁾ Ренегатами галицькі Українці називали всіх, що відмежувалися своєї національності, що пішли хоч у польський, хоч у московський бік.

Остап. Ні, тату! Боровичі до цього не спосібні (усміхаючися). Я лини так, так . . . для політики.

Борович. А бодай би вона скисла! Ой, синку, добру ти мені дав лекцію! Магдунцю, ти все мала рацію!⁸²⁾

Боровичка. А бачиш! Я жінка проста, ісвчена, але я все казала, що та «політика» ні-до-чого.

Борович. Зараз завтра викину всі газети.

Остап. Ні, таточку! Чого ж викидати? Будемо читати й одну, і другу, але не для «політики», але на те, щоби знати, що чувати на нашій Рідній Землиці. А тепер, таточку, дозвольте, що піду відвідати сусідів та побачитися з моєю судженою.

Борович. Чекай! На! А чи ти знаєш, що вони мені зробили? Безроги Ковта . . .

Боровичка (перебиваючи). Ну, вже знов зачинаєш за політику?! А що казав!? (До Остапа.) Гануся в кухні, докінчує за мене вечерю для женців.

Остап (вибігає і приводить Ганусю). Ходи, серденько, ходи. Уже все добре! (До старого.) Отсе, таточку, моя любка.

⁸²⁾ Гал. фраза, значить стільки, що «твоя все була правда».

ЯВА XV.

Ті ж і Гануся.

Борович (зі сміхом). Ага! То се твоя «актриса з кіевскаго балета», твоя «настоящая».

Гануся (з жартовливим докором). Так?! То він уж мав якусь «настоящу» при балеті?

Остап. Е, ні, то лише так для «політики».

Гануся. Я такої політики не хочу. (Кивас пальцем.) А може ви, таточку, вотіли б тамту, що «для політики?» (Цілувє старого в руку.)

Борович. Ні, я вже волю «хахлюшку». (Цілувє й в чого).

Боровичка. От раз десь щасливий: сина діждались, політику нагнали, жпива докінчили, дітей заручили.

(За сценою чути хор женців, що йдуть із вінцем:

Господарю, господаренъку,
Ой, та втвори ворітонька,
Несемо Вам вінець,
Нашому ділу кінець.)

Лесько (вбігав наперед них). Толока буде, то тока! (Побачивши Остапа й Ганусю, що стоять, нобравши за руки.) А, може, й весіллѣ! Отобі під'їмо та покуримо!

Всі (потягають за женцями). Нашому ділу кінець!

Заслона паде.

Стрий, у березні, 1893. року.

